

УДК: 336.717.3 ; 366.2(497.11)

*Ива ТОШИЋ**

Истраживач сарадник у Институту за упоредно право у Београду,
Србија

РАСТУЋИ ЗНАЧАЈ СИСТЕМА ОСИГУРАЊА ДЕПОЗИТА И ЊЕГОВ РАЗВОЈ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

Сажетак

Економска криза, која је појресла цео свет, велики утицај имала је и на банкарски сектор. Самим тим је нарушено поверење депозитара у функционисање система који би требало да им пружа сигурност. Из тих разлога, јавља се систем осигурања депозита, чији је циљ остваривање стабилности финансијског система и заштите депозитара.

Глобална економска криза значајно је утицала и на економију Србије. Осигурање депозита је први пут у наш правни систем уведено 2005. године доношењем Закона о осигурању депозита који је мењан два пута до доношења актуелног закона из 2015. године. Измене и дојуне овог закона су вршене два пута, првенствено у циљу усклађивања са међународном праксом и стандардима, односно регулативом ЕУ.

* Електронска адреса аутора: *i.tosic@iur.rs*.

** Рад представља скраћену и измењену верзију семинарског рада „Осигурање депозита – разлози увођења, морални hazard и развој у ЕУ и Србији“, који је одбрањен на докторским студијама на Правном факултету Универзитета у Београду.

У првом делу рада аутор обрађује развој и значај система осигурања дейности и његов највећи недостатак – морални hazard, док у другом делу анализира реулисање овој дејности у законодавству Републике Србије и сличен усклађености са међународном праксом и реулисањем ЕУ.

Кључне речи: *Економска криза. – Банкарски сектор. – Осигурање дейности. – Заштитна дејност. – Морални hazard.*

I Увод

Последице глобалне финансијске кризе биле су широко распрострањене и на глобалном нивоу оне су обухватале: пад економске активности, продуктивности, запослености, страних директних инвестиција, извоза, ликвидности, слабљење банкарског сектора, погоршање фискалне позиције услед мера за стимулисање потрошње, што је довело до брзог раста дуга многих земаља, који је достигао неодржив ниво. Последице се разликују у зависности од степена развијености једне земље.¹

Финансијска криза огроман утицај имала је и на банкарски сектор и подстакла је интензивну глобалну дебату о адекватности финансијске заштитне мреже. Кључна питања су била начин дизајнирања и модернизација реулисања финансијских система како би се осигурала финансијска стабилност.²

Због пропасти великог броја банака, у потпуности је нарушено поверење депонената у функционисање система који би требало да им пружа сигурност. Како су банкарске кризе константа економске историје, временом су успостављени начини за њихово превазилажење.³ Један од њих је управо систем за осигурање депозита. Систем осигурања депозита потребан је облик заштите банкарског система уколико дође до финансијске кризе. Међутим, његова улога може имати и контра учинке због негативне селекције, моралног hazardа, као и проблема принципа и агента које ствара.

1 Милица Килибарда, Александра Никчевић, Дарја Милић, Александра Мићуновић, „Глобална финансијска криза и одговор Европске уније“, Централна банка Црне Горе, Радна студија бр. 21, Подгорица, 2011, 7–8.

2 Giuseppe Voccuzzi, Riccardo De Lisa, „The Changing Face of Deposit Insurance in Europe: From the DGSD to the EDIS Proposal“, XXI Rapporto sul Sistema Finanziario – The Changing Face of Banking, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2850459, 20. 7. 2021, 5.

3 Ivica Prga, „Stabilnost hrvatskog bankovnog sustava – jesu li bankovne krize prošlost?“, *Ekonomija*, br. 1/2006, 141.

II Појам и значај система осигурања депозита

Систем осигурања депозита представља меру заштите депонената и банкарског система, а његова важност огледа се у чињеници да стабилност банкарског сектора у великој мери зависи од поверења које депоненти имају у њега.⁴

Осигурање депозита је систем социјалне заштите који доприноси одржавању стабилности банкарског система унутар државе, што је такође од великог значаја и за одржавање стабилности читавог економског система.

Уколико међу депонентима настане паника, они почињу са повлачењем депозита из банке, што се негативно одражава на механизме плаћања. Врло брзо се паника шири и ситуација се прелива и на остале банке, односно долази до домино ефекта којим се нарушава улога банака на финансијском тржишту.⁵ Деловање система осигурања депозита ствара поверење депонената у банкарски сектор, чиме се спречава паника депонената, као и повлачење депозита из банке. На тај се начин се избегавају кризе и омогућава несметано одржавање кредитне активности банака.

Као и у делатности класичног осигурања, поверење у осигуравача изузетно је важно, поготово због тога што депоненти немају могућност одабира другог осигуравача на тржишту.⁶ Спречавање повлачења средстава из банака од стране депонената представља главни разлог постојања система осигурања депозита, јер се тиме ствара сигурност у банкарски сектор.

За време трајања финансијске кризе, неусклађеност у повећавању покрића широм Европске уније је у неким ситуацијама довела до пребацивања новца од стране депонената у кредитне институције у земљама у којима су осигурања депозита била виша. На овај начин дошло је до исцрпљивања ликвидности кредитних институција у раздобљима стреса. У раздобљима стабилности, могуће је да различите висине покрића доведу до тога да депоненти бирају највишу висину заштите депозита уместо депозитног производа који им је најбоље прилагођен. Могуће је да таква различита висина покрића доведе до

4 Stella Suljić Nikolaj, *Sustav osiguranja depozita u funkciji stabilnosti bankovnog poslovanja*, doktorska disertacija, Sveučilište u Rijeci – Ekonomski fakultet, Rijeka, 2018, 9.

5 Stella Suljić, Filipa Vidmar, Zdenko Prohaska, „Osiganje depozita“, *Financije nakon krize: Forenzika, etika i održivost* (ur. Marijana Ćurak, Ana Kundić, Josip Visković), Split, 2014, 167–186.

6 Đurđica Ognjenović, „Osnovna načela financijskog planiranja u ex-ante sustavima osiguranja depozita“, *Financijska teorija i praksa*, br. 4/2006, 370.

нарушавања тржишног такмичења на унутрашњем тржишту, те је из тих разлога потребно осигурати усклађену висину заштите депозита.

Из наведених разлога, Европска комисија је извршила детаљне измене система осигурања депозита доношењем нове Директиве о системима осигурања депозита,⁷ чији је циљ, пре свега, да поврати изгубљено поверење уз успостављање адекватне информисаности депонената, скраћивање времена потребног за исплату депозита, увођење обавезе *ex ante* и *ex post* финансирања, и одређивање ризика као једног од главних фактора приликом утврђивања износа доприноса. Када је у питању Република Србија, осигурање депозита је први пут уведено 2005. године доношењем Закона о осигурању депозита, који је међан два пута до доношења актуелног Закона из 2015. године.⁸ Међутим, овим законом ипак нису у потпуности усклађене одредбе домаћег законодавства са одредбама Директиве о систему осигурања депозита.

Значење које систем осигурања депозита има за стабилност финансијског система потврђује и околност да су многе државе на наступајућу финансијску кризу одговориле подизањем прага осигурања депозита и напуштањем система учешћа депонената, чиме су ублажиле притисак којем су кредитне институције биле подвргнуте на основу захтева за исплату депозита.⁹ Заштита депозита је један од кључних инструмената за одржање унутрашњег тржишта и неопходна допуна система надзора кредитних институција узимајући у обзир солидарност коју ствара међу свим институцијама на одређеном финансијском тржишту у случају пропасти било које од њих.

Важност улоге коју банкарски сектор има за целокупну економију налаже да се правни оквир економске активности на том подручју посебно строго и детаљно уреди како би се у највећој могућој мери осигурала стабилност тог сектора.¹⁰ Као што је већ наведено, услед растуће кризе у банкарском сектору, осигурање депозита као једна од најзначајнијих мера финансијске сигурности доживело је убрзан раст популарности у великом броју земаља у последњих двадесетак година. Разлог раста популарности осигурања депозита као средства за повећање стабилности

7 Директива о системима осигурања депозита (*Directive 2014/49/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on deposit guarantee schemes Text with EEA relevance*, OJ L 173, 12. 6. 2014; даље у тексту и фуснотама: Директива). Више вид. Александра Вишекруна, „Директива 2014/49/EU о системима осигурања депозита“, *Евројско законодавство*, бр. 52–53/2015, 191–205.

8 Закон о осигурању депозита – ЗОД, *Службени тласник РС*, бр. 14/2015, 51/2017 и 73/2019.

9 Hrvoje Markovinović, „Osигuranje depozita – uređenje de lege lata i perspektive“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 2/2011, 788.

10 *Ibid.*, 786.

и поузданости банкарског система се може пронаћи у једноставности и релативно ниским трошковима његове примене. Системи осигурања депозита служе за остваривање два циља: штите депоненте од губитка депозита у случају инсолвентности њихове кредитне институције и, још важније, омогућују одржавање стабилности финансијског система уз избегавање системског ризика.¹¹ Како би се ојачало поверење потенцијалних клијената у банкарске услуге, али и обезбедила уштеда буџетских средстава услед стечаја или ликвидације одређених банака, уведен је систем осигурања депозита.¹²

Још један од разлога за увођење овог система јесте заштита малих депонената. У исплати депозита важи правило „први дошао – први услужен“, а како су већи депоненти боље информисани – они ће први повући своје депозите. Погрешна процена ризика банке би могла да доведе до губитка депозита великог броја депонената. Са постојањем осигурања депозита се у ствари штити широки круг мањих депонената.¹³

Неспорно је да велики депоненти имају приступ много већем броју информација, што доводи до тога да ће у случају финансијских проблема банке они повући своје депозите пре великог броја малих и слабије информисаних депонената. Са друге стране, појединачни мали депоненти имају ограничену способност да утврде стање активе банке, као и да врше надзор над њеним радом. Такође, они се суочавају са огромним трошковима координације, па самим тим нису у могућности да одговоре на страхове од инсолвентности банке. Као резултат, суочени са једноставном одлуком „остани или бежи“, депоненти који сумњају у солвентност банке ће се одлучити за опцију повлачења својих средстава. Чак и депоненти који у почетку нису бринули о солвентности банке могу одлучити да повуку своје депозите посматрајући друге, или уколико предвиђају да други то могу учинити. Услед повлачења депозита, може доћи до инсолвентности банке чак и у случају кад претходно није била у финансијским тешкоћама. Повлачење депозита је ефикасна стратегија за оне депоненте који су први повукли своја средства. Међутим, значајан трошак повлачења је у томе што банка која није била у финансијским тешкоћама постаје инсолвентна, а остали депоненти,

11 Veerle Colaert, „Deposit Guarantee Schemes in Europe: Is the Banking Union in Need of a Third Pillar?“, *European Company and Financial Law Review*, Nr. 3/2015, 374.

12 Јелена Костић, „Европски систем осигурања депозита и осигурање депозита у Републици Србији“, *Одговорности за штеђење, накнада штеђења и осигурање* (ур. Владимир Чоловић, Здравко Петровић), Београд, 2017, 389–390.

13 Борко Крстић, Јелена Радојичић, „Осигурање депозита као *ex ante* и *ex post* антикризни механизам у банкарству“, *Економске теме*, бр. 4/2012, 536.

који нису довољно брзо повукли своје депозите, ће их изгубити.¹⁴ Управо у овој ситуацији систем осигурања депозита има изузетно значајну улогу. У случају постојања система осигурања депозита, ако дође до пропасти банке, сви депозитари бивају исплаћени до нивоа покрића. Такође, овај систем доводи до повећања конкурентности у банкарском сектору. У земљама у којима систем за осигурање депозита није успостављен, нове, мале, потенцијално врло ефикасне банке не сматрају се довољно сигурним и из тих разлога оне немају могућност да привуку велики број депозита. У том смислу, осигурање депозита обезбеђује једнаке услове, како за новоосноване, тако и за постојеће банке.¹⁵

III Недостаци система осигурања депозита – морални хазард

Један од најозбиљнијих проблема са којим се овај систем сусреће је морални хазард. Морални хазард је уобичајена последица сваког система осигурања депозита који настаје због чињенице да уколико трошак заштите депозита не пада у потпуности на одређену банку, онда се та банка може изложити већем нивоу ризика него што би то учинила када не би постојао систем осигурања депозита, управо зато што потенцијални губитак неће сносити она.¹⁶ Према томе, проблем моралног хазарда осигураних банака јавља се јер осигурање депозита допушта банкама ризичније пласмане без плаћања већих каматних стопа на депозите.¹⁷

Назнака да је нека банка укључена у систем осигурања депозита је за банку веома моћан маркетиншки потез у погледу њене промоције међу клијентима. Мотивисани сигурношћу улагања, власници депозита се радије опредељују за улагање и по нижим каматним стопама у банке укључене у систем осигурања депозита, него у оне које то нису, недовољно процењујући степен ризичности њеног пословања. С друге стране, банке које немају „заштиту“ система осигурања депозита, да би сачувале постојеће и привукле нове депозите, морају водити здраву пословну политику, без сувише ризичних пласмана. У циљу свог опстанка и даљег развоја, банке би биле свесне своје тржишне позиције и значаја

14 Jennifer Payne, „The reform of deposit guarantee schemes in Europe“, *European Company and Financial Law Review*, Nr. 4/2015, 542.

15 Милован Протић, „Осигурање депозита и проблем моралног хазарда (пример немачке шеме приватног осигурања депозита)“, *Индустирија*, бр. 1–4/2002, 24.

16 J. Payne, 543.

17 Ana Kundid Novokmet, „Kontroverze regulacije banaka kroz kapitalne zahtjeve“, *Ekonomski pregled*, br. 2/2015, 556–557.

тржишне дисциплине, што би свакако одржавало квалитет њиховог пословања и стабилност банкарског и финансијског система у целини.¹⁸

Морални хазард се јавља, пре свега, у ситуацији постојања великих, системски важних банака у финансијском систему неке државе. С обзиром на то да пропадање великих банака повећава могућност за настајање већих финансијских поремећаја, државе нерадо допуштају пропадање таквих банака.¹⁹ Међутим, сигурно је да ће се након последње велике финансијске кризе концепт „*too big to fail*“ посматрати на другачији начин. Наиме, 2008. године када је дошло до стечаја *Lehman Brothers*,²⁰ тада четврте највеће инвестиционе банке у Сједињеним Америчким Државама, све заинтересоване стране (политичари, регулатори, банке, инвеститори, депоненти) биле су у шоку, завладао је страх и паника јер је њихова перцепција поменути банке била да је банка исувише велика да би пропала. Случај *Lehman Brothers* показао је да концепт „*too big to fail*“ није апсолутна заштита од пропасти, и да треба пронаћи и установити (строго нормирати) адекватан систем јавног надзора банкарског пословања који ће бити превенција неодговорном понашању, похлепи и хазардирању од стране руководилаца у појединим банкама.²¹

Још један разлог појаве моралног хазарда је сигурност депонената да ће им улози бити враћени, због чега губе интерес да надгледају пословање банке. Са друге стране, надзор над пословањем банке представља фиксни трошак за депоненте, па је у овом случају видно изражен проблем „слепог путника“, поготово код депонената са малим улозима. Наиме, депоненти немају мотив да надгледају пословање банке у нади да ће тај посао обавити неко други уместо њих.²²

За успостављање и функционисање система осигурања депозита који би био способан да умањи проблем моралног хазарда потребно је да се испуни неколико услова. Главни елементи који треба да помогну остварењу тог циља односе се како на само дизајнирање си-

18 Драгана Башић, „Улога осигурања депозита у превазилажењу банкарске кризе“, *Acta Economica*, бр. 12/2010, 309.

19 Горана Крунић, „Морални хазард у банкарском сектору Републике Српске“, *Acta Economica*, бр. 25/2016, 92.

20 15. септембра 2008. године банкротирала је четврта по величини банка у САД – *Lehman Brothers*. Банкрот те банке описиван је као један од највећих у историји САД. У тренутку колапса, банка је имала 639 милијарди долара средстава и 619 милијарди долара дуга. Њен слом изазвао је серију кредитних шокова, губитке на берзама од 7 милијарди долара, а 9 милиона Американаца је изгубило посао. Слом је ескалирао у глобалну финансијску кризу и најдубљу рецесију у неколико генерација, после које је за опоравак била потребна читава деценија.

21 Г. Крунић, 93.

22 М. Протић, 24–35.

стема осигурања депозита, тако и на ефикасно успостављање мреже финансијске сигурности.²³

Најзначајнији фактори у циљу ублажавања моралног хазарда су:

1. лимитирање износа осигураног депозита и искључивање одређених категорија депонената из осигурања;
2. коосигурање;
3. успостављање премије на бази ризика;
4. рана детекција, правовремена интервенција и ефикасна резолуција;
5. правне акције против менаџера банака.

При посматрању везе између осигурања депозита и моралног хазарда, од значаја је и степен концентрације банкарског тржишта. Наиме, на неким тржиштима је проблем банака које су превелике да би пропале (*too big to fail*) толико наглашен да једноставно не постоји потреба за експлицитним осигурањем депозита, јер би улазак у проблеме једне такве банке засигурно повукао државну интервенцију са циљем њеног спасавања. Оваква пракса је критикована из разлога што нарушава тржишну дисциплину и неправедна је према малим банкама и њеним клијентима.²⁴ На тржиштима са малим бројем великих банака, оне морају да буду уско међусобно повезане са великим бројем међубанкарских токова, тако да би пропаст једне банке у великој мери утицала на остале банке, али и целокупан финансијски сектор. Однос концентрације тржишта и моралног хазарда показан је и у *Keely*-јевој студији према којој је увећана конкуренција у банкарском сектору један од основних разлога банкарске кризе у САД осамдесетих година.²⁵

IV Република Србија

Глобална економска криза значајно је утицала и на економију Србије. Услед успоравања светске привреде, проблема финансијског сектора и функционисања финансијског система значајно је отежано глобално кредитирање и смањена ликвидност. Из тих разлога негативне последице погодиле су и економије са тржиштима у развоју и економије у транзицији, међу којима је и економија Србије. Ове последице су се односиле како на проблем смањења глобалне агрегатне тражње, која је

23 Горана Крунић, „Осигурање депозита и морални хазард“, *SVAROG*, бр. 4/2012, 207–208.

24 Nicholas J. Ketcha Jr., „Deposit insurance system design and considerations“, *BIS Policy Papers*, 1999, доступно на адреси: <https://www.bis.org/publ/plcy07o.pdf>, 20. 7. 2021, 230.

25 М. Протић, 27–28.

за резултат имала успоравање привредне активности и смањење извоза, тако и на смањење прилива капитала у виду инвестиција и на раст цена задуживања због смањене глобалне ликвидности. Почетак преливања кризе у Србију десио се у последњем кварталу 2008. године и најпре је био обележен страхом од значајнијег удара на банкарски сектор, услед учесталих банкрота који су погодили финансијске институције у свету. Међутим, поред краткорочног ефекта на повлачење девизне штедње из банака у Србији (током октобра 2008. године повучено је око милијарду евра), значајнији ефекти су спречени и банкарски сектор је остао стабилан, а мере којима је држава гарантовала за депозите довеле су до стабилизације и повратка штедње у банке. Најјачи удар кризе на привреду Србије је забележен током 2009. године.²⁶

Осигурање депозита је први пут у наш правни систем уведено 2005. године доношењем Закона о осигурању депозита. Овим законом уређено је обавезно осигурање депозита физичких лица, предузетника и малих и средњих правних лица код банака. Такође, овим законом је створен правни основ за доношење посебног закона о оснивању агенције надлежне за осигурање депозита.²⁷

Он је међан два пута до доношења актуелног Закона из 2015. године.²⁸ Међутим, овим законом ипак нису у потпуности усклађене одредбе домаћег законодавства са одредбама Директиве Европске уније о систему осигурања депозита. Измене и допуне овог закона вршене су два пута, а првенствени циљ је да се у данашњим условима стабилности финансијског система, систем финансијског депозита усклади са међународном праксом и стандардима, а пре свега регулативом ЕУ.

Оно што је карактеристично за банкарски сектор у нашој земљи је да становништво услед губитка поверења у његово функционисање, велику количину новчаних средстава држи ван тог сектора, што има неповољан утицај на целу привреду. Један од кључних изазова пред Народном банком Србије огледа се у формирању реалне основе за побољшање динарске депозитне базе. Средства која се налазе ван банкарског сектора била би својеврсна не само депозитна, већ и финансијска инјекција која би утицала на повећање банкарске и привредне активности.²⁹

26 Александра Прашчевић, „Домети економске политике у превазилажењу ефеката глобалне економске кризе на економију Србије“, *Економски хоризонти*, бр. 1/2013, 20.

27 Закон о агенцији за осигурање депозита, *Службени гласник РС*, бр. 14/2015 и 51/2017.

28 Закон о осигурању депозита – ЗОД, *Службени гласник РС*, бр. 14/2015, 51/2017 и 73/2019.

29 Драгана Иконић, Снежана Милошевић, „Очување депозита у функцији постизања оптимума ликвидности као основне претпоставке за одрживост банака на финан-

1. Закон о осигурању депозита Републике Србије – обавеза осигурања депозита

У складу са одредбама овог закона, банка је дужна да све депозите физичких лица, предузетника, микро, малих и средњих правних лица осигура код Агенције за осигурање депозита. Такође, законом су од обавезног осигурања изостављене неке категорије депозита.³⁰ Сматра се да ова одредба има значаја за смањивање моралног хазарда, као главног недостатка система за осигурање депозита.³¹

Филијала домаће банке у иностранству дужна је да, на основу одлуке Народне банке Србије, депозите физичких лица, предузетника, микро, малих и средњих правних лица осигура код Агенције у случају:

1. када у земљи у којој обавља делатност није осигурала депозите;
2. када је у земљи у којој обавља делатност осигурала депозите, а Народна банка Србије утврди и објави на својој интернет презентацији да је тај систем неповољнији за депонента од система осигурања депозита утврђеног овим законом.³²

2. Износ осигураног депозита и обавеза информисања депонента

Директива ЕУ одређује јединствени износ обавезног осигурања депозита на 100.000. евра, док је домаћим законом ипак прописан нижи износ од 50.000 евра.³³ Овај начин регулисања се разликује у односу на претходни закон,³⁴ који је предвиђао могућност да Влада може на пред-

сијском тржишту Србије“, *Економска теорија и пракса у савременим условима* (ур. Љубомир Трифуновић), Брчко, 2011, 282.

30 Осигурани депозит је депозит физичког лица, предузетника, микро, малог и средњег правног лица, који осигурава Агенција, а који не обухвата депозите: правних или физичких лица повезаних са банком, у смислу закона којим се уређују банке; који гласе на шифру или на доносиоца; настале као последица прања новца или финансирања тероризма, у складу са законом којим се уређује спречавање прања новца и финансирања тероризма; великих правних лица, у смислу закона којим се уређује рачуноводство; државних органа и организација, органа аутономне покрајине или органа јединице локалне самоуправе; инвеститора, чија су средства заштићена у складу са законом којим се уређује тржиште капитала; који представљају уговорено средство обезбеђења, ако је износ потраживања банке према депоненту које је обезбеђено овим депозитом веће или једнако износу тог депозита; стечајних и ликвидационих маса. Закон о осигурању депозита, чл. 2 ст. 1 тач. 6.

31 Ј. Костић, 393.

32 ЗОД, чл. 3.

33 ЗОД, чл. 2 ст 1. тач. 7.

34 Закон о осигурању депозита, *Службени гласник РС*, бр. 61/2005, 116/2009 и 91/2010, чл. 4.

лог министарства надлежног за послове финансија, НБС или Агенције за осигурање депозита, а уз претходно прибављено мишљење две наведене институције када нису предлагачи, да донесе одлуку којом ће у одређеном временском периоду да обезбеди већу заштиту депонената.³⁵ Овакво законодавно решење, као и превисоко одређен износ обавезног осигурања депозита може да допринесе настанку моралног хазарда, те је због тога одређен фиксни ниво осигурања депозита.

У складу са одредбама Директиве,³⁶ предвиђено је да је банка дужна да депонентима и заинтересованим лицима пружи информације о осигурању депозита утврђене законом, а посебно информације о висини и начину исплате осигураног износа. Те информације морају бити разумљиве и доступне у писаној форми.³⁷

3. Обавеза плаћања премије и обезбеђивање средстава за исплату осигураних депозита

Банка је дужна да Агенцији за осигурање депозита плаћа премију на начин и у роковима које она одређује, на основу процене ризика у конкретној банци. Такође, дужна је да Агенцији доставља месечне извештаје о укупним и осигураним депозитима, као и друге податке који Агенцији могу бити потребни за обављање њених законом утврђених послова, на начин и у роковима које пропише Агенција.³⁸ Обавеза плаћања премије настаје од дана уписа у регистар привредних субјеката и траје све до дана доношења решења Народне банке Србије о одузимању дозволе за рад тој банци.³⁹ Закон разликује почетну, редовну и ванредну премију.⁴⁰ Банка је дужна да почетну премију плати једнократно у року од 45 дана од дана уписа у Регистар привредних субјеката, и она износи 0,3% новчаног дела минималног оснивачког капитала банке.⁴¹ Агенција утврђује стопу редовне премије за наредну годину најкасније до 30. септембра текуће године, узимајући у обзир стање у банкарском и укупном финансијском систему Републике

35 Повећањем осигураног износа или проширењем круга депонената чији се депозити сматрају осигураним.

36 Члан 16 Директиве предвиђа да државе чланице осигуравају да кредитне институције стављају постојећим и потенцијалним депонентима на располагање информације потребне за идентификацију СОД-ова чији су чланови институција и њене подружнице унутар Уније.

37 ЗОД, чл. 19.

38 ЗОД, чл. 8.

39 ЗОД, чл. 9.

40 ЗОД, чл. 10.

41 ЗОД, чл. 11.

Србије, степен ризика коме је изложен, као и однос укупне висине расположивих средстава фонда за осигурање депозита и процењеног износа потребног за исплату осигураних износа у случају истовременог стечаја или ликвидације три банке средње величине. Стопа редовне премије износи највише 0,2% квартално у односу на укупне осигуране депозите банака. Редовну премију Агенција обрачунава и наплаћује тромесечно.⁴² Ако средства фонда за осигурање депозита нису довољна за исплату осигураних износа или за друге намене, допунска средства обезбеђују се наплатом ванредне премије, на основу одлуке Агенције. Збир стопа ванредних премија у току једне календарске године износи највише 0,5%.⁴³ Узимајући у обзир да износ премија које су у обавези да плаћају пословне банке зависи од ризичности њиховог пословања, то може деловати позитивно на њихово пословање и умањење ризика од моралног хазарда.

На нивоу ЕУ, као два највећа проблема успостављених механизма били су њихово неадекватно функционисање и финансирање. Ради обезбеђења средстава за осигурање депозита у српском праву, Агенција управља фондом за осигурање депозита. Та средства се користе за различите намене прописане законом. Међутим, њихов износ често неће бити довољан ни да покрије износе депозита који су предмет обавезног осигурања, а камоли да омогући проширење броја осигураних депоната мимо тих случајева. Из тих разлога, Директива предлаже државама да обезбеде алтернативне аранжмане финансирања који им омогућују прибављање краткорочних финансијских средстава за испуњавање потраживања.⁴⁴ Агенција је дужна да новчана средства фонда за осигурање депозита држи на посебном депозитном рачуну отвореном код Народне банке Србије. Како би се обезбедили додатни приходи у фонду, Агенција може динарска средства фонда за осигурање депозита, на основу одлуке управног одбора, уложити у дужничке хартије од вредности које издаје Република Србија или Народна банка Србије. На основу одлуке управног одбора Агенције и уговора закљученог са Агенцијом и по налогу Агенције, Народна банка Србије, у своје име а за рачун Агенције, девизна средства фонда за осигурање депозита улаже у стране хартије од вредности или их полаже као депозит код страних банака, у складу са политиком управљања девизним резервама.⁴⁵ На тај начин се одржава ликвидност фонда и остварују одговарајући приходи, што повећава средства којима фонд располаже.⁴⁶ Одредбе домаћег зако-

42 ЗОД, чл. 12.

43 ЗОД, чл. 13.

44 Директива, чл. 10 ст. 9.

45 Закон о осигурању депозита, чл. 7.

46 Ј. Костић, 395.

нодавства су усклађене са одредбом Директиве према којој национални системи треба да пронађу додатне изворе финансирања.

4. Рок за исплату осигураних депозита

Одредбама Директиве предвиђено је постепено скраћивање рока за исплату осигураних депозита на 7 радних дана од дана доношења одлуке надлежног органа. У погледу овог питања, национално законодавство је усклађено са одредбама Директиве. Наиме, Закон о осигурању депозита предвиђа да је Агенција дужна да у року од три радна дана од дана доношења решења надлежног суда о покретању поступка стечаја или ликвидације банке, преко средстава јавног информисања и на својој интернет презентацији, обавести депоненте о њиховим правима и обавезама, датуму започињања исплате осигураних износа, банци исплатиоцу и месту исплате осигураних износа и да омогући депонентима да располажу средствима депозита до осигураног износа у року од седам радних дана од дана доношења решења надлежног органа.⁴⁷

V Закључак

Стабилност финансијског система важна је за саму државу и функционисање економије у целини, али можда је најважнија депонентима банака који су одрицањем стварали уштеђевину коју поверавају на чување том систему. Из тих разлога, скоро све уређене државе у свету поставиле су неки облик сигурносних мрежа у банкарске системе како би осигурале његово несметано функционисање у условима нестабилности на тржишту. Као и у свакој индустрији, тако и у финансијској индустрији расте интерес за заштитом потрошача, те се уведу разни облици осигурања за случај да се негативни догађаји ипак догоде. Једну од тих врста осигурања представља осигурање депозита.

Очување и јачање стабилности банкарског сектора је основна сврха имплементације и функционисања система осигурања депозита, као и стварање његове отпорности на кризне поремећаје на тржишту. Такође, већина депонената не поседује неопходно знање које би им омогућило да процене ризик поједине кредитне институције, а погрешна процена може велики број депонената довести до финансијске пропасти.

Овај систем је имао дуг развојни пут, што говори о његовој комплексности и значају који има за банкарски систем, али и економију и развој једне земље у целини. Велика економска криза није заобишла ни

47 ЗОД, чл. 16 ст. 8.

банкарски сектор, а самим тим недостаци првобитне регулације су довели до нарушавања стабилности целокупног финансијског система и огромног неповерења депонената у систем који је заправо требало да им пружи сигурност.

Одредбе новог Закона о осигурању депозита Републике Србије су у одређеној мери усклађене са одредбама Директиве, пре свега предвиђајући скраћивање периода исплате осигураног депозита, обавезе информисања депонената, алтернативних начина финансирања и утврђивање премије у зависности од ризичности пословања. Са друге стране, износ осигураног депозита је још увек дупло мањи у односу на онај предвиђен одредбама Директиве. Међутим, закон који регулише осигурање депозита може бити савршен, поштовати све предвиђене процедуре, али најбитнији и најкритичнији моменат за оцену ефикасности СОД-а је време пропасти банке. Уколико у том тренутку овај систем не испуни очекивања, он може довести до велике штете, а сим тим и до губитка поверења депонената, које је после изузетно тешко повратити.

Коришћена литература

Башић Драгана, „Улога осигурања депозита у превазилажењу банкарске кризе“, *Acta Economica*, бр. 12/2010. (Bašić Dragana, „Uloga osiguranja depozita u prevazilaženju bankarske krize“, *Acta Economica*, br. 12/2010)

Voccuzzi Giuseppe, De Lisa Riccardo, „The Changing Face of Deposit Insurance in Europe: From the DGSD to the EDIS Proposal“, *XXI Rapporto sul Sistema Finanziario – The Changing Face of Banking*, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2850459, 20. 7. 2021.

Вишекруна Александра, „Директива 2014/49/EУ о системима осигурања депозита“, *Евројско законодавство*, бр. 52–53/2015. (Višekruna Aleksandra, „Direktiva 2014/49/EU o sistemima osiguranja depozita“, *Evropsko zakonodavstvo*, br. 52–53/2015)

Иконић Драгана, Милошевић Снежана, „Очување депозита у функцији постизања оптимума ликвидности као основне претпоставке за одрживост банака на финансијском тржишту Србије“, *Економска теорија и пракса у савременим условима* (ур. Љубомир Трифуновић), Брчко, 2011. (Ikonić Dragana, Milošević Snežana, „Očuvanje depozita u funkciji postizanja optimuma likvidnosti kao osnovne pretpostavke za održivost banaka na finansijskom tržištu Srbije“, *Ekonomska teorija i praksa u savremenim uslovima* (ur. Ljubomir Trifunović), Brčko, 2011)

- Ketcha Jr. Nicholas J., „Deposit insurance system design and considerations“, *BIS Policy Papers*, 1999, доступно на адреси: <https://www.bis.org/publ/plcy07o.pdf>, 20. 7. 2021.
- Килибарда Милица, Никчевић Александра, Милић Дарја, Мићуновић Александра, „Глобална финансијска криза и одговор Европске уније“, Централна банка Црне Горе, Радна студија бр. 21, Подгорица, 2011. (Kilibarda Milica, Nikčević Aleksandra, Milić Darja, Mićunović Aleksandra, „Globalna finansijska kriza i odgovor Evropske unije“, Centralna banka Crne Gore, Radna studija br. 21, Podgorica, 2011)
- Костић Јелена, „Европски систем осигурања депозита и осигурање депозита у Републици Србији“, *Одговорности за штету, накнада штете и осигурање* (ур. Владимир Чоловић, Здравко Петровић), Београд, 2017. (Kostić Jelena, „Evropski sistem osiguranja depozita i osiguranje depozita u Republici Srbiji“, *Odgovornost za štetu, naknada štete i osiguranje* (ur. Vladimir Čolović, Zdravko Petrović), Beograd, 2017)
- Крстић Борко, Радојичић Јелена, „Осигурање депозита као *ex ante* и *ex post* антикризни механизам у банкарству“, *Економске теме*, бр. 4/2012. (Krstić Borko, Radojičić Jelena, „Osiguranje depozita kao ex ante i ex post antikrizni mehanizam u bankarstvu“, *Ekonomске teme*, br. 4/2012)
- Крунић Горана, „Морални hazard у банкарском сектору Републике Српске“, *Acta Economica*, бр. 25/2016. (Krunić Gorana, „Moralni hazard u bankarskom sektoru Republike Srpske“, *Acta Economica*, br. 25/2016)
- Крунић Горана, „Осигурање депозита и морални hazard“, *SVAROG*, бр. 4/2012. (Krunić Gorana, „Osiguranje depozita i moralni hazard“, *SVAROG*, br. 4/2012)
- Кундид Новокмет Ана, „Kontroverze regulacije banaka kroz kapitalne zahtjeve“, *Ekonomski pregled*, br. 2/2015.
- Markovinović Hrvoje, „Osiguranje depozita – uređenje de lege lata i perspektive“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 2/2011.
- Ognjenović Đurđica, „Osnovna načela finansijskog planiranja u ex-ante sustavima osiguranja depozita“, *Financijska teorija i praksa*, br. 4/2006.
- Payne Jennifer, „The reform of deposit guarantee schemes in Europe“, *European Company and Financial Law Review*, Nr. 4/2015.
- Прашчевић Александра, „Домети економске политике у превазилажењу ефеката глобалне економске кризе на економију Србије“, *Економски хоризонти*, бр. 1/2013. (Praščević Aleksandra, „Dometi

- ekonomske politike u prevazilaženju efekata globalne ekonomske krize na ekonomiju Srbije“, *Ekonomski horizonti*, br. 1/2013)
- Prga Ivica, „Stabilnost hrvatskog bankovnog sustava – jesu li bankovne krize prošlost?“, *Ekonomija*, br. 1/2006.
- Протић Милован, „Осигурање депозита и проблем моралног хазарда (пример немачке шеме приватног осигурања депозита)“, *Индустрија*, бр. 1–4/2002. (Protić Milovan, „Osiguranje depozita i problem moralnog hazarda (primer nemačke šeme privatnog osiguranja depozita)“, *Industrija*, br. 1–4/2002)
- Suljić Nikolaj Stella, *Sustav osiguranja depozita u funkciji stabilnosti bankovnog poslovanja*, doktorska disertacija, Sveučilište u Rijeci – Ekonomski fakultet, Rijeka, 2018.
- Suljić Stella, Vidmar Filipa, Prohaska Zdenko, „Osiguranje depozita“, *Financije nakon krize: Forenzika, etika i održivost* (ur. Marijana Ćurak, Ana Kundid, Josip Visković), Split, 2014.
- Colaert Veerle, „Deposit Guarantee Schemes in Europe: Is the Banking Union in Need of a Third Pillar?“, *European Company and Financial Law Review*, Nr. 3/2015.

Iva TOŠIĆ

Research Assistant at the Institute of Comparative Law, Belgrade, Serbia

THE GROWING IMPORTANCE OF THE DEPOSIT INSURANCE SYSTEM AND ITS DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

The global economic crisis had a great impact on the banking sector. The confidence of depositors in the functioning of the system that should provide them with security has been completely damaged. One of the ways to overcome these crises is the deposit insurance system.

The global economic crisis has also significantly affected the Serbian economy. Deposit insurance was first introduced into Serbian legal system in 2005 with the adoption of the Law on Deposit Insurance. It was changed twice until the adoption of the current Law from 2015, whose amendments were made twice, primarily in order to harmonize with EU regulations.

In the first part, the author deals with the development, importance of the deposit insurance system and moral hazard, while in the second part author analyses the regulation of deposit insurance system in the legislation of the Republic of Serbia and the degree of harmonization with EU regulations.

Key words: *Economic Crisis. – Banking Sector. – Deposit Insurance. – Depositor Protection. – Moral Hazard.*

Датум пријема рада: 18. 8. 2021.

Датум прихватања рада: 16. 9. 2021.